

Realismi ei horju - Raatikainen vastaa (Panu Raatikainen)

Kun pyrkii popularisoimaan omaa tieteenalaansa ammattipiirien ulkopuolella ja antamaan monimutkaisesta asiasta ymmärrettävän yleiskuvan, on pakotettu moniin yksinkertaistuksiin ja epätasällisyyksiin. Samalla altistaa itsensä väkisinkin väärinymmärryksen mahdollisuudelle. Lisäksi filosofia tuntuu jostain syystä olevan ala, joka herättää poikkeuksellisen vahvoja intohimoja. Myös yleisöesitelmään perustuva idealismi-kirjoitukseni on herättänyt monia kiivassävyyisiä joskin huonosti maaliinsa osuvia vastaväitteitä. Luonnollisesti otan osavastuun väärinymmärryksistä: ehkä en sittenkään selittänyt asioita riittävän seikkaperäisesti ja ymmärrettävästi.

Professori *Pertti Alasen* vastaväitteet näyttäisivät perustuvan väärinkäsitykseen tavoitteistani: Minä en (eikä realismi) suinkaan pyri väittämään, että ihmismieltä tai tietoisuutta ei ole olemassa. Uskon vakaasti niiden todellisuuteen. Tästä ei ole lainkaan kysymys. Kiista realismin ja idealismin välillä koskee vain sitä, *onko olemassalisäksi jotain muuta*, esineitä tai olioita joiden olemassaolo ei riipu käsitteellisesti tietoisuudesta ja tiedostetuksi tulemisesta. Ei siis ole mikään vastaväite realismille, että se olettaa (jossain mielessä) ihmismielen olemassaolon. Samansuuntainen sekaannus näyttäisi esiintyvän myös *Olli Väisälän* kirjoituksessa.

Kuten kirjoituksestani pitäisi hyvin näkyä, en myöskään väitä, että kumoaisin idealismin jotenkin loogisesti ja kertakaikkisesti. Johtopäätökseni on vaatimattomampi: Keskeiset idealismin puolesta esitetyt argumentit ovat epäpäteviä, joten meillä ei ole mitään vahvoja positiivisia perusteita uskoa sen totuuteen. Realismi, joka on terveen arkijärjen ja tieteen luonnollinen kanta, saa sen sijaan päivittäin tukea havainnosta, eikä sitä vastaan (siis idealismin puolesta) ole esitetty vakuuttavia argumentteja. Meillä on siis erittäin hyviä perusteita uskoa realismin totuuteen.

Professori *Matts Roos* lähestyy aihepiiriä fysiikan näkökulmasta. Myös hän näyttää valitettavasti ymmärtäneen väärin koko perusasetelman, enkä ole oikein varma mitä hän todella tahtoo sanoa. Hän näyttää olevan perin juurin vakuuttunut siitä, että filosofit allekirjoittanut mukaan luettuna eivät lainkaan tunne tieteen nykytilaa eivätkä siksi ole kykeneviä sanomaan mitään todellisuudesta. En yritä tässä todistella itseni enkä kollegojeni tieteellisen yleissivistyksen tasoa – ihmettelen kylläkin omasta puolestani, kuinka miltei jokainen uskoo olevansa täysin pätevä kyseenalaistamaan vaivalla saavutettua filosofista tietoa.

Professori Roos tuntuu uskovan, että käsitykseni aistinhavainnosta olisi jotenkin vanhentunut. En kuitenkaan kerta kaikkiaan ymmärrä, miten yleisluontoinen huomio aistihavainnon erehtyvyydestä ja suhteellisuudesta (riippuvuus näkökulmasta) olisi tullut tieteellisesti kumotuksi. Edelleen, tarkastelemani käsitykset havainnosta kuuluvat joka tapauksessa idealismin puolesta esitettyyn argumentaatioon, jota itse pyrin vain arvostelemaan. Realistina minun ei tarvitse lainkaan sitoutua niihin. Vaikuttaakin siltä kuin professori Roos ei olisi lainkaan ymmärtänyt argumentaationi kulkua.

Olen yhtä mieltä siitä, että on ensisijaisesti empiirisen tieteen, siis mm. fysiikan, tehtävä vastata kysymykseen siitä, mitä kaikkea todella on olemassa ja millainen todellisuus on - tieteellisen tutkimuksen ja teorianmuodostuksen edistymisen ansiosta tiedämme nyt, että esim. flogistonia, eetteriä tai Vulkanusta ei vastoin aiemman tieteen oletuksia olekaan olemassa. Mutta professori Roosin varsinaisesta johtopäätöksestä minun on oltava eri mieltä. Kysymys siitä, onko *mitään* ihmismielestä riippumatonta todellisuutta *ylipäänsä* (oli se sitten millainen hyvänsä) olemassa, on filosofinen ongelma puhtaimmillaan, eikä fysiikalla sinänsä ole siihen mitään sanottavaa. Argumentit puolesta ja vastaan eivät riipu oikeastaan lainkaan siitä, uskotaanko esim. klassiseen tai moderniin fysiikkaan, supersäieteoriaan tai neutrinon massa. Kuvaavaa on, että johtavat fyysikot ovat eri aikoina, myös nykyisin, kannattaneet täysin vastakkaisia kantoja realismi--idealismi-kiistassa vaikka ovatkin nojanneet samaan fysiikan teoriaan. Kysymys onkin varsinaisesti siitä, kuinka aineellisten olioiden olemassaolo ymmärretään -idealistically vai realistisesti - ei siitä mitä aineellisia olioita on olemassa ja millaisia ne ovat.

Myös Olli Väisälällä on ollut vaikeuksia ymmärtää argumentaatiotani. En suinkaan oleta argumentissani idealismia jo etukäteen virheelliseksi - mikä olisi kehäpäätelmä. Väisälältä jää huomaamatta, että keskitän tässä huomioni sellaisiin idealismin muotoihin, jotka pyrkivät vastustamaan jyrkkää skeptisismiä ja välttämään "hetken solipsismin". Tällaiset "vakavastiotettavat", mielenkiintoiset idealismin muodot eivät hyväksy, että olisimme voineet erehtyä laajamittaisesti uskomuksissamme, vaan pyrkivät ainoastaan antamaan idealistisen tulkinnan tiedetystä todellisuudesta. On kuitenkin osa nykyistä maailmankuvaamme, että tähdet, trilobiitit jne. olivat olemassa kauan ennen kuin ilmaantui inhimillistä tietoisuutta ja että olisi ollut periaatteessa mahdollista, ettei tietoisuutta olisi koskaan kehittynyt - jos esim. valtava asteroidi olisi sitä ennen tuhonnut kaiken elämän maapallolta (en oleta indeterminismia; totean vain että tämä ei olisi ollut loogisesti tai käsitteellisesti mahdotonta). Ei-skeptinen idealismi on siis pakotettu hyväksymään tällaiset yleisesti hyväksytyt uskomukset - muuten olisimme erehtyneet todella laajamittaisesti - ja tästä alkavat ne sisäiset ongelmat joita käsittelin.

Väisälä tulkitsee minun sitoutuvan jonkinlaiseen annettuun "tosiolevaan". On vaikea ymmärtää, mikä kirjoituksessani on antanut aiheita tällaiseen. "Tosioleva" viittaa filosofiassa johonkin havaittavan, "näennäisen" ja jotenkin epätodellisen aineellisen maailman tuolla puolen olevaan ikuiseen, muuttumattomaan korkeampaan "henkiseen" todellisuuteen (vrt. esim. Platon). Arkinjärjen realismini ei taatusti oleta eikä edes hyväksy mitään tuollaista: me havaitsemme aineellisia esineitä, tietomme niistä on erehtyväistä, mutta ne ovat todellisia jos mikä. Edelleen, realismin ei suinkaan tarvitse esittää mitään suureellisia teesejä "aineellisen maailman kokonaisuudessaan ontologiasta"; riittää kun tarkastellaan edes yhtä erityistä aineellista esinettä: esim. olutpullo jääkaapissa on olemassa silloinkin kun kukaan ei sitä havaitse. Idealismi joko kiistää tämän tai ajautuu fenomenalismiin - pullo on mahdollisesti havaittavissa - jolla taas on omat ylipääsemättömät ongelmansa. En näe että puhe "olemisen tavoista" ja "olemassaolosta järjestelmässä" mitenkään ratkaisisi

idealismien ja realismien perusongelman – sen sijaan se kyllä turhaan mutkistaa asioita ja tuo mukanaan monia vaikeita ongelmia.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja Suomen akatemian tutkija.